

IDEA MESJANIZMU W STARYM TESTAMENCIE

Chcąc lepiej zrozumieć nauczanie Jezusa, trzeba koniecznie wniknąć w jego tło historyczne, a jest nim niewątpliwie starotestamentalna idea mesjanizmu. Warto zatem przyrzeć się jej nieco dokładniej.

Starożytni Izraelici określali terminem „mesjasz”, który się wywodzi od hebrajskiego rzeczownika *māšîah* – pomazaniec¹, zarówno królów (por. 1 Sm 26, 11. 16. 23; 2 Sm 1, 14. 16; 19, 22; Iz 45, 1; Ps 132 [131], 17), arcykapłanów (por. Kpł 4, 3. 5. 16; 6, 15), jak i zwykłych kapłanów (por. Wj 28, 41; 29, 29; 2 Mch 1, 10). Nawiązywali oni w ten sposób do obrzędu namaszczenia oliwą, który to obrzęd został zapożyczony od Kananejczyków lub od Chetytów. Obrzęd namaszczenia był znakiem przeznaczenia danej osoby do służby Bogu (por. Wj 28, 41; 29, 7; 30, 30; Kpł 8, 12; Sdz 9, 8. 15; 1 Sm 9, 16; 10, 1; 16, 3). W związku z tym króla i arcykapłana uważano za pomazańców Pańskich (por. 1 Sm 24, 7. 11; Ps 2, 2; Dn 9, 25 n). W 1 Krl 19, 16 czytamy również o obrzędzie namaszczenia proroków².

Czynność namaszczenia była symbolem wzięcia namaszczonego w posiadanie przez Ducha Bożego (por. 1 Sm 9, 16; 10, 1. 10; 16, 13). Namaszczony ma sprawować funkcję namiestnika Boga na ziemi. Namaszczenie oznaczało wewnętrzne przepojenie siłą świętości, oddzielenie i opieczętowanie. Człowiek był w ten sposób przeznaczony do zadań związanych z planami Boga wobec swego ludu³. Namaszczenie oznaczało też wyłączenie z normalnego „użytku” i przeznaczenie dla Boga. Namaszczony winien więc pojmować swoją funkcję jako zadanie wyznaczone mu przez Boga. Winien je wypełniać ze świadomości

¹ Por. J. Gnilka, *Pierwsi chrześcijanie. Źródła i początki Kościoła*, Kraków 2004, s. 62; J. A. Fitzmyer, *Mesjasz*, w: *Encyklopedia Biblijna*, red. P. J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 739-741.

² Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi. Mesjasz w pismach Starego Przymierza*, Kraków 1992, s. 7 n; C. Bartnik, *Chrystus jako sens historii*, Wrocław 1987, s. 151; E. Galbiati – A. Piazza, *Biblia księga zamknięta?*, Warszawa 1971, s. 301.

³ Por. M. Bednarz, *Ewangelie synoptyczne*, Tarnów 1996, s. 138; P. E. Bonnard – P. Grelot, *Mesjasz*, w: *Słownik Teologii Biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, Poznań 1990, s. 467.

mością Jego bliskości⁴ Praktyka namaszczenia króla zanikła w okresie Nowego Testamentu.

Na określenie oczekiwanego zbawcy rzeczownik *māšîah* zaczęto stosować dopiero w ostatnim stuleciu przed narodzeniem Chrystusa w piśmiennictwie apokryficznym. Wcześniej jednak, w wielu miejscach Starego Testamentu znajduje wyraz tęsknota i nadzieja, że stanie on na czele Izraela lub wszystkich narodów jako władca, który zapewni podwładnym pomyślność⁵

Termin „mesjanizm”, w szerokim rozumieniu, oznacza swoiste dążenie Izraelitów do czasów przyszłych, kiedy to Bóg dokona zwrotu w dziejach i obdarzy ludzi pełnią zbawienia. To szerokie pojęcie mesjanizmu obejmuje nie tylko oczekiwanie na Mesjasza, ale również soteriologiczne i eschatologiczne nadzieje związane z tymi oczekiwaniami⁶ Nadzieja na zbawienie jest wypowiedana w niezliczonych tekstach Starego Testamentu, często bez związku z osobą Mesjasza.

Oczekiwanie mesjańskie w Starym Testamencie jest problemem trudnym. Nie zawsze jest rzeczą łatwą ustalenie tekstów mesjańskich. Jeszcze trudniej jest ustalić, jaki rodzaj mesjańskości dane teksty prezentują. Mogą one bowiem odnosić się bezpośrednio do Mesjasza, a także tylko pośrednio przez inne osoby, które zostały wyidealizowane w ten sposób, że dopiero w przyszłym Mesjaszu znalazły swoje pełne urzeczywistnienie⁷

Pierwotnie się spodziewano, że sam Bóg przyniesie narodowi izraelskiemu pomyślność i zbawienie. Oczekiwano „dnia Jahwe” z nadzieją, że sam Bóg założy wtedy swoje królestwo, dokona sądu nad narodami (por. Iz 2, 6-22), a także nad Izraelem (por. Am 5,18-20). Zbawiona zostanie „reszta Izraela” Jahwe będzie odtąd Królem na wieki. Według późniejszych poglądów, będzie On panował nad całym światem ze swego tronu w Jerozolimie (por. Iz 24, 23; Za 14, 9. 16; Ab 21)⁸ Dopiero później pojawia się inna postać, która ma przynieść zbawienie. W węższym rozumieniu, mianem mesjanizmu określa się oczekiwanie na Mesjasza. Chodzi o wiarę w nadejście zbawcy, który

⁴ Por. J. Gnilka, dz. cyt., s. 62; A. Świderkówna, *Rozmowy o Biblii*, Warszawa 1994, s. 136n.

⁵ Por. J. S. Synowiec, dz. cyt., s. 8; C. Bartnik, dz. cyt., s. 151nn.

⁶ Por. J. S. Synowiec, dz. cyt., s. 8.

⁷ Por. S. Łach, *Mesjanizm we współczesnej biblistyce*, w: *Mesjasz w biblijnej historii zbawienia*, red. S. Łach – M. Filipiak, Lublin 1974, s. 14.

⁸ Por. M. Bednarz, dz. cyt., s. 137.

ma przemienić ówczesną sytuację, położyć kres obecnemu porządkowi i zaprowadzić sprawiedliwość oraz szczęście⁹

Izraelici w Starym Testamencie pojmowali historię teologicznie. Stałym motywem jest zesłanie przez Boga wybawcy na ratunek swojemu ludowi. Jednak rozumienie mesjanizmu w sensie ścisłym jest związane ze zbawczą rolą ludzi w ramach instytucji monarchii¹⁰ Od czasów Saula, termin „mesjasz” jest tytułem godnościowym, który przysługiwał królom Izraela. Przez cały okres monarchii w Izraelu tytuł ten był zasadniczo terminem politycznym¹¹ W początkowym okresie monarchii Dawidowej w Judzie każdy namaszczony król (mesjasz) był uważany za zbawcę posłanego przez Boga do swego ludu (por. 2 Sm 7; Ps 89 [88]; 1 Krn 17). Zbawienie zapewniane przez Dawida nie wykracza poza wybawienie polityczne zyskiwane dzięki królom¹².

Różne były formy oczekiwania na Mesjasza w Starym Testamencie. Nawiązywano w nich do postaci Dawida. Interpretacja retrospekcyjna gloryfikująca przeszłość nadała mu cechy idealnego władcy¹³ Mesjasz w Starym Testamencie jest najczęściej pojmowany jako idealny król z dynastii Dawida. Bóg za jego pośrednictwem ma zrealizować swoje zamiary zbawcze wobec Izraela lub wobec wszystkich narodów. Jest to tak zwany mesjanizm królewski. Tę postać mesjanizmu można podzielić na mesjanizm królewski pośredni oraz mesjanizm królewski bezpośredni¹⁴

Z mesjanizmem królewskim pośrednim mamy do czynienia w tych tekstach, które odnoszą się wprawdzie do ówczesnego historycznego króla, jednak stanowią wyraz pragnienia, aby był on władcą idealnym. Było to w rzeczywistości odzwierciedlenie tęsknoty za Mesjaszem. Dlatego tego typu wypowiedzi, występujące w Starym Testamencie, należy uznać za mesjańskie. Natomiast mesjanizm królewski bezpośredni występuje w wypowiedziach zapowiadających wprost przyjsie idealnego władcy z rodu Dawida. W tego typu tekstach mamy do czynienia z wyrazem oczekiwania na Mesjasza. Stąd A. Moenikes określa tę postać mesjanizmu jako właśnie mesjanizm oczekiwania¹⁵

⁹ Por. J. S. Synowiec, dz. cyt., s. 8.

¹⁰ Por. *Katolicki komentarz biblijny*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 2028.

¹¹ Por. H. Schüngel, *Mesjasz*, w: *Praktyczny Słownik Biblijny*, red. A. Grabner-Haider, Warszawa 1994, kol. 718.

¹² Por. *Katolicki komentarz biblijny*, dz. cyt., s. 2028; C. Bartnik, dz. cyt., s. 156n.

¹³ Por. H. Schüngel, *Oczekiwanie na Mesjasza*, w: *Praktyczny Słownik Biblijny*, dz. cyt., kol. 865; C. Bartnik, dz. cyt., s. 153nn.

¹⁴ Por. J. S. Synowiec, dz. cyt., s. 9.

¹⁵ Por. tamże.

Wyróżnia się również mesjanizm królewski dynastyczny. Chodzi o te wypowiedzi starotestamentowe, w których nie konkretyzuje się osoby króla, a nadzieje mesjańskie są łączone z dynastią Dawida jako taką. Wydaje się jednak, że wyróżnienie tego typu mesjanizmu jest zbędne, ponieważ w tych wypowiedziach zawsze jest dostrzegalna myśl o idealnym władcy, choć nie ma w nich mowy o jego osobie.

Oprócz mesjanizmu królewskiego wyróżnia się jeszcze mesjanizm prorocki oraz mesjanizm kapłański. Mesjanizm prorocki występuje w tekstach nadających Mesjaszowi cechy prorockie. Natomiast mesjanizm kapłański zawiera się w tekstach przypisujących Mesjaszowi godność kapłańską¹⁶ Spróbujemy prześledzić odnośne fragmenty Starego Testamentu, aby się zorientować, w jaki sposób kształtowała się nadzieja na przyjście Mesjasza.

1. Najstarsze proroctwa

Mesjanizm starotestamentowy powstał w okresie monarchii (1030–587 przed narodzeniem Chrystusa). W tym okresie żywe było oczekiwanie, aby na tronie Dawida w Jerozolimie zasiadł idealny władca. Wiązano to oczekiwanie z osobą króla obejmującego tron. Chodzi więc o mesjanizm królewski pośredni. Gdy owo oczekiwanie zamieniało się w nadzieję na to, że w przyszłości tron Dawidowy obejmie doskonały władca, który będzie zdolny wypełnić te pragnienia narodu, których nie potrafi spełnić aktualnie panujący król, wówczas mamy do czynienia z mesjanizmem królewskim bezpośrednim¹⁷

Najstarsze wypowiedzi, w których występuje mesjanizm królewski, pochodzą z czasów króla Dawida (około 1010–970) i Salomona (około 970–931). W owych czasach tkwią początki mesjanizmu.

a) *Proroctwo Natana*

Wśród tych najstarszych proroctw na uwagę zasługuje proroctwo Natana (por. 2 Sm 7, 1-16; 1 Krn 17, 1-14). W Ps 89 [88], 4n i 132 [131], 11n znajdują się parafrazy tego proroctwa. W czasach króla Dawida Natan był nadwornym prorokiem¹⁸ W imieniu Boga Natan obiecuje Dawidowi: „Kiedy wypełnią się twoje dni i spocziesz obok

¹⁶ Por. tamże.

¹⁷ Por. tamże, s. 209.

¹⁸ Por. R. Rubinkiewicz, *Królestwo Syna Człowieczego*, w: *Kościół w świetle Biblii*, red. J. Szlaga, Lublin 1984, s. 23n.

swych przodków, wtedy wzbudzę po tobie potomka twojego, który wyjdzie z twoich wnętrzności, i utwierdzę jego królestwo. On zbuduje dom imieniu memu, a Ja utwierdzę tron jego królestwa na wieki. Ja będę mu ojcem, a on będzie Mi synem, a jeżeli zawini, będę go karcil różgą ludzi i ciosami synów ludzkich. Lecz mu nie cofnę mojej życzliwości, jak cofnąłem Saulowi, twemu poprzednikowi, którego opuściłem. Przede Mną dom twój i twoje królestwo będzie trwać na wieki” (2 Sm 7, 12-16).

Zgodnie z tym proroctwem, potomkowie Dawida mają zasiadać na tronie królewskim w Jerozolimie na wieki. Mają oni cieszyć się godnością synów Bożych i łaskawością ze strony Jahwe. Owe łaskawości nie zdołają złamać nawet grzechy następców Dawida. Dynastia Dawidowa oparta jest na słowie Boga. Użyty tu zwrot „na wieki” powoduje umocnienie obietnicy. Jego dynastia będzie trwać „na wieki”, czyli bez końca, na zawsze¹⁹

Godność synów Bożych przywodzi na myśl synostwo Boże, przypisywane przez Egipcjan faraonom. Według przekonań egipskich, faraonowie byli uważani za bóstwa. Natomiast królowie judzcy byli jedynie przybranymi synami Boga. Dopuszczali się w ciągu wieków wielu wykroczeń przeciw swojej religii, ale nigdy nie przypisywali sobie boskości. W tym wypadku ich postawa była zgodna z wymaganiami *Dekalogu*: „Nie będziesz miał cudzych bogów obok mnie” (Wj 20, 3; por. Pwt 5, 7)²⁰.

Mesjanizm w proroctwie Natana polega na założeniu, że królowie Izraela powinni być sługami Jahwe, tak jak Dawid. Nie powinni dopuszczać się czynów niezgodnych z wolą Boga. W tym proroctwie zwraca się uwagę również na to, że doskonały król powinien budować swoją wielkość w oparciu o potęgę wojskową, zapewniając w ten sposób bezpieczeństwo narodowi wybranemu, tak jak czynił to Dawid.

Obietnica trwałości dynastii Dawida odgrywała istotną rolę w późniejszych oczekiwaniach mesjańskich. Nadzieja narodu na przyjście obiecanego idealnego króla miała w niej swoją podstawę. Nawet gdy wydarzenia historyczne zdawały się zaprzeczać prawdziwości owej obietnicy, wierzono, że Bóg nie mógł skłamać Dawidowi: „Raz przysiągłem na moją świętość: na pewno nie skłamię Dawidowi” (Ps 89 [88], 36)²¹

¹⁹ Por. E. Zawiszewski, *Dzieło kronikarskie*, w: *Wstęp do Starego Testamentu*, red. L. Stachowiak, Poznań 1990, s. 209; M. Bednarz, dz. cyt., s. 137; J. Gnilka, dz. cyt., s. 64; C. Bartnik, dz. cyt., s. 156 n; A. Świderkówna, dz. cyt., s. 139nn.

²⁰ Por. J. S. Synowiec, dz. cyt., s. 209n.

²¹ Por. tamże, s. 210.

Prorok Natan widział ideał króla w Dawidzie. W następnych wiekach ów ideał miał ulec wielu poprawkom. Warto zwrócić uwagę na fakt, że Kronikarz, który pisał o prorocztwie Natana jakieś siedemset lat od śmierci Dawida, podkreśla, że Jahwe nie pozwolił, aby Dawid zbudował Mu świątynię, gdyż jego ręce były splamione krwią, przelaną w wielu wojnach (por. 1 Krn 22, 7 nn). W starszym przekazie tego prorocztwa z 2 Sm 7, 1-16 ta myśl nie występuje²²

Natan pragnął, aby na tronie jerozolimskim zasiadali wzorowi władcy, wierni Bogu. Jest to pragnienie znamienne dla mesjanizmu królewskiego pośredniego. Prorocztwo Natana jest wyrazem tej właśnie postaci mesjanizmu²³

b) *Prorocztwa Balaama*

Z tego samego okresu, co prorocztwo Natana, pochodzą prorocztwa Balaama z Lb 24, 3-9. 15-19. Te dwie wyrocznie są przypisywane Balaamowi na zasadzie fikcji literackiej. Balaam był legendarnym wieszczkiem z czasów wędrówki Izraelitów przez pustynię w XIII wieku przed Chrystusem (por. Lb 22, 2 – 24, 25)²⁴ W rzeczywistości przypisywane mu prorocztwa pochodzą z X wieku przed Chrystusem²⁵ Są one wyrazem radości ze zwycięstw Dawida oraz z uzyskanej dzięki temu pomyślności narodu. W tym królu autor prorocztwa widzi wzór władcy. Z tego względu jego wypowiedzi są wyrazem mesjanizmu królewskiego pośredniego.

Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że w późniejszym judaizmie dokonano reinterpretacji prorocztwa z Lb 24, 15-19, odczytując je jako bezpośrednią zapowiedź Mesjasza. Symbole Dawida, takie jak: „gwiazda z Jakuba” czy „berło z Izraela”, które występują w tym tekście (w. 17), stały się symbolami Mesjasza²⁶

c) *Błogosławieństwo Jakuba dla Judy*

Z czasów Salomona pochodzi też błogosławieństwo Jakuba dla Judy, zachowane w Rdz 49, 8-12. Tekst ma formę włożonego w usta umierającego Jakuba błogosławieństwa dla jego syna Judy. W rzeczy-

²² Por. R. Rubinkiewicz, art. cyt., s. 24.

²³ Por. J. S. Synowiec, dz. cyt., s. 22n.

²⁴ Por. tamże, s. 210.

²⁵ Szerzej na temat redakcji tekstu prorocztw Balaama patrz: S. Wypych, *Pięcioksiąg*, w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 1, red. F. Frankowski, Warszawa 1987, s. 159n.

²⁶ Por. J. S. Synowiec, dz. cyt., s. 210n.

wistości zostały tu przedstawione losy plemion izraelskich. Imiona Izrael i Jakub oznaczają tu cały naród izraelski²⁷ W *Księdze Rodzaju* nie pojawia się nigdy termin Mesjasz. Znajdujemy w niej jednak zapowiedź przyszłego króla. Ma on wywodzić się z pokolenia Judy. Przywróci on harmonię między Bogiem a ludzkością oraz między ludźmi a światem²⁸ Poemat z Rdz 49, 1-28, wzorowany na wyroczniach prorockich, jest wyrazem zadowolenia ze zwycięstw odniesionych przez plemię Judy w czasach Dawida. Autor wyraża zadowolenie z bezpieczeństwa i pomyślności narodu pod panowaniem Salomona. Nadmiar wina i mleka (w. 12) uważano za przejaw wielkiego dobrobytu²⁹

W bliżej nieokreślonym czasie, między śmiercią Salomona (około 931 r.) a upadkiem państwa judzkiego (587 r.), do pierwotnego tekstu błogosławieństwa Rdz 49, 8n. 11n dopisano obietnicę: „Nie zostanie odjęte berło od Judy ani laska pasterska spośród kolan jego, aż przyjdzie ten, do którego ono należy, i zdobędzie posłuch u narodów!” (w. 10). Judejczycy obawiali się utraty własnego króla oraz, co za tym idzie, niezależności politycznej. Obietnica dotyczy berła, symbolu władzy królewskiej. Nie będzie ono odjęte od Judy, dopóki nie przyjdzie godny władca, któremu ono się należy³⁰ To on podporządkuje sobie narody, jak kiedyś Dawid. Zapewni też bezpieczeństwo i pomyślność Izraelitom, o których to cechach jest mowa w Rdz 49, 8n. 11n³¹

Prawdopodobnie w Rdz 49, 10 mamy do czynienia z najstarszym świadectwem mesjanizmu królewskiego bezpośredniego. Nieudolność króla sprawującego władzę w Jerozolimie wzbudziła nadzieje autora na przyjście króla doskonałego, czyli na Mesjasza. Wyobraża on Go sobie w kategoriach bardzo politycznych³²

2. Psalmi królewskie

Spośród Psalmów królewskich (Psalmi: 2, 18 [17], 20 [19], 28 [27], 45 [44], 61 [60], 63 [62], 72 [71], 89 [88], 110 [109] i 132 [131] trzy są uważane za mesjańskie, zarówno w tradycji żydowskiej, jak i chrześ-

²⁷ Por. E. Galbiati – A. Piazza, dz. cyt., s. 327.

²⁸ Por. A. T. Desmond, *Król Sluga. Biblijny portret Mesjasza*, Kraków 2000, s. 47.

²⁹ Por. J. S. Synowiec, dz. cyt., s. 211.

³⁰ Por. S. Rosa, *Teologia fundamentalna*, cz. 1: *Chrystologia*, Tarnów 1995, s. 113; A. Świderkówna, dz. cyt., s. 137n.

³¹ Por. A. T. Desmond, dz. cyt., s. 47; E. Galbiati – A. Piazza, dz. cyt., s. 327n. Por. J. S. Synowiec, dz. cyt., s. 211.

cijańskiej. Są to: Ps 2, 72 [71] i 110 [109]. Odzwierciedlają one ideał władcy, jakiego pragnęli mieć mieszkańcy państwa judzkiego w okresie monarchii. Są zatem wyrazem mesjanizmu królewskiego pośredniego³³

a) Psalm 2 – Jest ostrzeżeniem dla narodów, które buntują się przeciwko Bogu Jahwe oraz przeciwko Jego pomazańcowi, czyli królowi ustanowionemu poprzez obrzęd namaszczenia oliwą. Narratorem jest król Jerozolimy. Wiersz 7 zawiera formułę adopcyjną, skierowaną do króla: „Tyś Synem moim, Ja Ciebie dziś zrodziłem” Jest to wola Boga, zgodna z obietnicą udzieloną wcześniej Dawidowi przez proroka Natana. Król Syjonu ma godność przybranego syna Bożego³⁴ Podkreślony zostaje jego związek z Jahwe.

Jahwe zapewnia swego pomazańca, że gotów jest dać mu w dziedzictwo narody i krańce ziemi, oraz że swych przeciwników pokruszy jak naczynie garncarza (zob. w. 8n). Autor wzywa narody do służby Jahwe. Podkreśla, że tylko w taki sposób mogą uniknąć klęski (por. w. 10-12). Psalm 2 odzwierciedla ideał króla Syjonu. W tym znaczeniu jest to wypowiedź mesjańska³⁵

b) Psalm 110 [109] – Również został napisany na uroczystość wstąpienia na tron któregoś z królów Jerozolimy. O wyjątkowym wyróżnieniu króla Syjonu przez Boga świadczą słowa: „Siądź po mojej prawicy” (w. 1). Psalmista przypisuje Bogu Jahwe gest wykonywany przez władców, gdy chcieli kogoś szczególnie uczcić³⁶ Pałac królewski w Jerozolimie znajdował się na prawo od świątyni, w której był obecny Bóg. Słowa „Siądź po mojej prawicy” zdają się być upoważnieniem dla króla, aby wszedł do pałacu i zajął miejsce na tronie. Godność króla polega na uczestnictwie we władzy samego Boga.

W treści Ps 110 [109] znajduje się także obietnica pomocy ze strony Jahwe dla nowego króla w jego walce z nieprzyjaciółmi. Król ma odnieść druzgocące zwycięstwo. Ta myśl została wyrażona w słowach: „aż Twych wrogów położę jako podnózek pod Twoje stopy” (w. 1). Jest tu nawiązanie do zwyczaju rozpowszechnionego na Wschodzie, polegającego na tym, że zwycięzca kładł nogę na karku pokonanego przeciwnika³⁷

³³ Por. tamże, s. 41.

³⁴ Por. S. Łach, *Księga Psalmów. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy*, Poznań 1990, s. 109n.

³⁵ Por. J. S. Synowiec, dz. cyt., s. 211n.

³⁶ Por. S. Łach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., s. 469n.

³⁷ Por. J. S. Synowiec, dz. cyt., s. 51n.

Ów król ma łączyć w sobie godność królewską i kapłańską. Wynika to z zaprzysiężonej przez Jahwe wyroczni względem swego króla: „Tyś Kapłanem na wieki na wzór Melchizedeka” (w. 4)³⁸ Tę godność ma on piastować na wieki. Chodzi tu o godność kapłańską, w jakiej uczestniczyli królowie judzcy przed niewolą. Mieli oni prawo składać ofiary, błogosławić lud, a także prawdopodobnie mogli nosić przepaskę lnianą, która należała do stroju kapłańskiego (wiemy, że taką nosił Dawid; por. 2 Sm 6, 14).

W Ps 110 [109] mesjanizm jest wyrażony poprzez oczekiwanie na to, że współczesny autorowi król zwycięży swoich wrogów z pomocą Jahwe. Idealnym władcą jest więc dla Psalmisty król, który jest zdolny pokonać swoich nieprzyjaciół. Warto dodać, że zarówno w judaizmie, jak i w chrześcijaństwie, Ps 110 [109] był odczytywany jako proroctwo odnoszące się bezpośrednio do Mesjasza³⁹

c) Psalm 72 [71] – Jest późniejszy od Ps 2 i 110 [109]. Jest to modlitwa za króla⁴⁰ Wylania się w niej ideał dobrego władcy. Powinien on odznaczać się sprawiedliwością, właściwą samemu Bogu, wobec swoich podwładnych. Chodzi nie tylko o uczciwość w wydawaniu wyroków. Sprawiedliwość królewska jest tu rozumiana jako doskonałość w wykonywaniu także innych obowiązków, takich jak: troska o biednych, pokrzywdzonych, potrzebujących pomocy, którzy uciekają się w opiekę do Boga⁴¹

Król powinien zapewnić ludziom pokój (hebrajskie: *szalom*). Nie chodzi przy tym tylko o zawieszenie działań wojennych. Pokój jest tu rozumiany jako czas pomyślności⁴² Wszystkie stworzenia mają odpowiednie warunki życia i postępują zgodnie z wolą Boga. Tego Psalmista oczekuje od króla obdarzonego prawością właściwą samemu Jahwe.

Król, o którym mowa w Ps 72 [71], ma podporządkować sobie nawet „mieszkańców pustyni” To wyrażenie odpowiada hebrajskiemu rzeczownikowi *cijjîm*. Tak określano zwierzęta i demony, zamiesz-

³⁸ Por. S. Lach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., s. 471n; J. S. Synowiec, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, Kraków 1996, s. 285n.

³⁹ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 212.

⁴⁰ Por. tenże, *Wprowadzenie do Księgi Psalmów*, dz. cyt., s. 261nn.

Por. S. Lach, *Księga Psalmów...*, dz. cyt., s. 329; J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 212n.

⁴² Szerzej na temat rozumienia pojęcia *szalom* patrz: X. Léon-Dufour, *Pokój*, w: *Słownik Teologii Biblijnej*, dz. cyt., s. 700nn.

kujące pustynię (por. Iz 13, 21; 23, 13; 34, 14; Jr 50, 39). Z paralelizmu rzeczownika *cijjîm* z wyrażeniem: „jego nieprzyjaciele”, wynika, że w Ps 72 [71], 9 chodzi o ludzi, niesfornych koczowników Pustyni Arabskiej, wymykających się władzy królewskiej⁴³

O panowaniu króla Psalmista pisze: „I panować będzie od morza do morza, od Rzeki aż po krańce ziemi” (w. 8). Chodzi tu o obszar od Morza Śródziemnego do Zatoki Perskiej oraz od rzeki Eufrat do wysp na Morzu Śródziemnym. Jest tu widoczne pragnienie, aby ów król był podobny do Salomona, który „panował od Rzeki do kraju Filistynów i do granicy Egiptu nad wszystkimi królestwami. Składały one daninę i były poddane Salomonowi przez całe jego życie” (1 Krl 5, 1; por. 5, 4; Ps 80 [79], 12). Psalmista oczekuje, że władza zapowiadanego króla będzie się rozciągać nawet na terytoria, które nie podlegały Salomonowi. Za panowania tego króla kraj ma się cieszyć wyjątkowym urodzajem zbóż oraz wzrostem liczby mieszkańców (por. Ps 72 [71], 16). Pragnienie Psalmisty dotyczy również tego, aby sława króla rozeszła się wśród wszystkich narodów (por. w. 17), jak niegdyś sława Salomona (por. 1 Krl 5, 10-14)⁴⁴

Psalm 72 [71] należy rozumieć jako modlitwę za któregoś z historycznych królów Jerozolimy. Autor daje w niej wyraz pragnieniom, które świadczą o tęsknocie za władcą idealnym, czyli za Mesjaszem. Występuje tu więc mesjanizm królewski pośredni. Należy zwrócić uwagę na fakt, że w egzegezie ten Psalm jest czasem uważany za dotyczący bezpośrednio Mesjasza⁴⁵

Psalmy mesjańskie są niewątpliwie kontynuacją nurtu prorockiego w literaturze biblijnej. Rozwijają nadzieje mesjańskie, które były i są nadal lansowane przez proroków Izraela. Autorzy tych Psalmów szkicują portret króla mesjańskiego, syna Dawida⁴⁶

3. Proroctwa z czasów królestwa judzkiego

Królestwo judzkie trwało od śmierci Salomona (ok. 931 r.) do upadku Jerozolimy (587 r.). Z tych czasów pochodzą liczne proroctwa mesjańskie, z których jedno: Rdz 49, 10 zostało omówione już wyżej.

⁴³ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 62.

⁴⁴ Por. tamże, s. 213; E. Galbiati – A. Piazza, dz. cyt., s. 330.

⁴⁵ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 213.

Por. M. Gołębiowski, *Idee mesjańskie w Psalmach*, Włocławek 1996, s. 91n.

a) *Proroctwa Izajasza*

Prorok Izajasz, żyjący w VIII wieku przed narodzeniem Chrystusa, pozostawił cztery proroctwa mesjańskie: Iz 7, 10-16; 8, 23b – 9, 6; 11, 1-9 i 32, 1-5.

Proroctwo w Iz 7, 10-16 pochodzi z okresu wojny syro-efraimskiej. Achaz, król państwa judzkiego, postanawia prosić o pomoc króla Asyrii, Tilgat-Pilesera III, w związku z zagrożeniem ze strony Resina, króla Syrii, oraz Pekacha, króla Izraela. Izajasz chce powstrzymać Achaza przed podjęciem tego kroku. Wzywa go do zaufania wobec Jahwe. Jego zabiegi okazały się jednak daremne. Zapowiada królowi, że Jahwe da znak swojej łaskowości. Będzie nim urodzenie dziecka o symbolicznym imieniu Emmanuel, czyli „Bóg z nami”⁴⁷ Urodzić ma kobieta, którą Izajasz określa jako *almāh* – panna, młoda kobieta. Mesjanizm tego proroctwa polega na przekonaniu, że Bóg podtrzyma łaskawość dla rodu królewskiego, jak prorokował Natan. Warto zauważyć, że w *Septuagincie* rzeczownik *almāh* otrzymuje znaczenie „dziewica” (*parthenos*). W późniejszej reinterpretacji tego tekstu obietnicę dla Achaza rozumiano jako zapowiedź Mesjasza, który ma się narodzić z dziewicy⁴⁸

Proroctwo w Iz 8, 23b – 9, 6 pochodzi z przygnębiającego okresu po 734 i 732 roku, gdy północne ziemie państwa izraelskiego zostały zajęte przez Tilgat-Pilesera III i zamienione w prowincje imperium asyryjskiego. Izajasz obiecuje tym ludziom przyszłe wyzwolenie przez Jahwe, pod wodzą idealnego władcy. Otrzyma on godność przybranego syna Jahwe. Umocni królestwo Dawida, poprowadzi naród do pomyślności. Jego cechy Prorok ukazuje w czterech imionach: Przedziwny Doradca, Bóg Mocny, Odwieczny Ojciec, Książę Pokoju (9, 5). Imię: Przedziwny Doradca, oddaje się również jako: Niezwykłe Zaradny. Imię to oznacza, że zapowiadanego władcę będzie cechowała wielka mądrość w sprawowaniu rządów, zwłaszcza w rozwiązywaniu trudności. Imię: Bóg Mocny, zwraca uwagę na moc Bożą, jaka się przejawia pod jego rządami. Określenie: Odwieczny Ojciec, eksponuje jego stałe ojcowskie odniesienie do podwładnych. Ostatnie imię: Książę

Por. J. Gnilka, dz. cyt., s. 64.

⁴⁸ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 214; L. Stachowiak, *Księga Izajasza I: 1-39. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 1996, s. 193nn; C. Bartnik, dz. cyt., s. 159n; E. Galbiati – A. Piazza, dz. cyt., s. 345n; A. Świderkówna, dz. cyt., s. 141 nn.

Pokoju, odnosi się do pokoju i pomyślności⁴⁹ Takie cechy będą znamionować jego panowanie. W tym proroctwie mamy do czynienia z mesjanizmem królewskim bezpośrednim⁵⁰

Proroctwo z Iz 11, 1-9 było przypuszczalnie ogłoszone w roku 701 dla pocieszenia rodaków w czasie oblężenia Jerozolimy przez Asyryjczyków pod wodzą Sennacheryba. Mamy tu do czynienia z mesjanizmem królewskim bezpośrednim. Izajasz zapowiada przyjście idealnego władcy z pnia Jessego, z tego samego rodu, co Dawid⁵¹ Przypisuje mu wiele wspaniałych przymiotów. Nowy władca zapoczątkuje niezwykłą epokę. Wydarzenie to jest związane z Jessem, ojcem Dawida, a nie z Dawidem. Obraz obalonego drzewa, wypuszczającego młode pędy, symbolizuje tu wierność Boga. Nowy książę będzie uosobieniem pełni Prawa. Świadczy o tym motyw sprawiedliwości i trwałego pokoju, jaki zapowiadany władca wprowadzi w kraju⁵².

Król ten będzie wyposażony w ducha Jahwe, czyli w moc Bożą. To go uzdolni do wykonywania powierzonych mu zadań. Będzie to duch mądrości i rozumu. Są to cechy niezbędne do właściwego kierowania swoim życiem oraz państwem w przypadku króla. Otrzyma on również ducha zaradności. Będzie go cechowała umiejętność przewycięzania trudności w życiu osobistym i w sprawowaniu władzy. Otrzyma ducha męstwa. Urzeczywistni więc swoje zamiary pomimo przeszkód. Duch znajomości Jahwe był pojmowany jako wiedza o Bogu i Jego wymaganiach i jako postępowanie zgodne z tą wiedzą. Otrzyma też ducha bojaźni Bożej. Jest to cnota ludzi mądrych, którzy unikają wszystkiego, co się nie podoba Bogu, a czynią to, co Mu jest miłe. W proroctwie tym została szczególnie wyeksponowana sprawiedliwość Mesjasza. Będzie się on troszczył o ludzi ubogich i skrzywdzonych. Działalność wzorowego władcy ma zaowocować zgodą wśród mieszkańców Jerozolimy. Prorok przedstawia tę sytuację w obrazie przyjaźni zwierząt dzikich i oswojonych⁵³

⁴⁹ Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza I...*, dz. cyt., s. 223nn; J. Gnilka, dz. cyt., s. 64 n; C. Bartnik, dz. cyt., s. 160; E. Galbiati – A. Piazza, dz. cyt., s. 346.

⁵⁰ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 214.

⁵¹ Por. M. Rusecki, *Teologiczne podstawy duszpasterstwa*, w: *Teologia pastoralna*, t. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*, Lublin 2000, s. 303.

⁵² Por. J. Gnilka, dz. cyt., s. 65; C. Bartnik, dz. cyt., s. 160; E. Galbiati – A. Piazza, dz. cyt., s. 331; A. Świderkówna, dz. cyt., s. 149nn.

⁵³ Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza I...*, dz. cyt., s. 255 nn; E. Galbiati – A. Piazza, dz. cyt., s. 331.

Proroctwo w Iz 32, 1-5 powstało prawdopodobnie także podczas najazdu Sennacheryba w 701 roku. Izajasz zapowiada w nim panowanie króla, który razem z książętami będzie rządził sprawiedliwie. Cecha sprawiedliwości odnosi się nie tylko do wydawanych wyroków, ale oznacza również ogół przymiotów potrzebnych do sprawowania władzy. Jego działalność ma być dobrodziejstwem dla podwładnych⁵⁴

b) *Proroctwo Micheasza*

Micheasz był prorokiem współczesnym Izajaszowi⁵⁵ Kontynuuje też jego naukę. Wnosi jednak nowe elementy co do pochodzenia i istoty Mesjasza. Proroctwo w Mi 5, 1-5 pochodzi prawdopodobnie z czasów najazdu Sennacheryba w 701 roku. Jest ono pocieszeniem dla przygniecionego nieszczęściem narodu. Micheasz zapowiada w nim przyjście władcy z rodu Dawida. Będzie on pochodził z Betlejem, tak jak Dawid⁵⁶ Jego panowanie będzie zgodne z wolą Boga, w przeciwieństwie do królów z dynastii Dawidowej. Rozciągnie się ono nie tylko nad Izraelitami, ale i na inne narody, aż po krańce ziemi (w. 5c), co było obiecane już Dawidowi (por. 2 Sm 7, 9). Zapewni on swoim poddanym bezpieczeństwo. Razem z książętami odeprze najazd Asyrii, a nawet podporządkuje sobie ziemię asyryjską. Micheasz akcentuje troskę króla o pokój, który jest tu rozumiany jako pomyślność, a nie tylko jako wolność od działań wojennych. Proroctwo to jest przykładem mesjanizmu królewskiego bezpośredniego⁵⁷

c) *Proroctwo Jeremiasza*

Jeremiasz działał w Jerozolimie u schyłku istnienia państwa judzkiego, między 627 a 587 rokiem przed narodzeniem Chrystusa. Jego proroctwo (w Jr 23, 1-6) pochodzi z okresu panowania króla Sedecjasza (597–587). Był to ostatni król z dynastii Dawida. W tej wyroczni Jahwe oskarża przywódców narodu o jego rozpraszenie i grozi im karami (w. 1-2). Przeciwstawia im doskonałego władcę z rodu Dawida. On w przyszłości zapewni bezpieczeństwo w państwie judzkim, a także w państwie izraelskim, które w 722 roku zostało zajęte przez Asyryj-

⁵⁴ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 216.

Por. tenże, *Prorocy Izraela. Ich pisma i nauka*, Kraków 1995, s. 167.

⁵⁶ Por. M. Rusecki, art. cyt., s. 303; J. Gnilka, dz. cyt., s. 66n; A. Świderkówna, dz. cyt., s. 153.

⁵⁷ Por. C. Bartnik, dz. cyt., s. 156nn.

czyków. Tak więc cały naród będzie zjednoczony pod rządami owego króla, jak było za czasów Dawida i Salomona. Nowego władcę, Mesjasza, Prorok określa jako „pęd sprawiedliwy” Zgodnie z symboliką Bliskiego Wschodu, „pęd” oznacza potomka królewskiego lub następcę tronu. Ma on być sprawiedliwy, czyli należycie wykonywać swoje zadania, zwłaszcza dotyczące sądownictwa, ochrony biednych i skrzywdzonych.

Mesjanizm Jeremiasza jest doskonalszy od idei zawartej w Rdz 49, 10; Lb 24, 3-19; Mi 5, 3; Ps 2; 72 [71] i 110 [109]. W tych tekstach bowiem Mesjasz i przyniesione przez niego zbawienie jest kojarzone z jego potęgą. W Jr 23, 1-6 natomiast nie występuje wcale myśl o potędze wojskowej. Sam lud ma nadać Mesjaszowi imię: „Jahwe – sprawiedliwość nasza” Jest to prawdopodobnie aluzja do króla Sedecjasza, którego imię w oryginale brzmi *cidqî-Jāhu*, co oznacza: „Jahwe jest moją sprawiedliwością” Jeremiasz jest przekonany, że naród uświadomi sobie prawdę o zbawieniu, które może zapewnić tylko Jahwe⁵⁸ W przypadku tego proroctwa oczekiwania wobec przyszłego króla stały się skromniejsze. W tych oczekiwaniach mesjańskich u Jeremiasza nie ma śladów nadziei na panowanie Mesjasza nad innymi narodami⁵⁹

d) Proroctwo Ezechiela

Prorok Ezechiel, przed zbliżającą się nieuchronną klęską 587 roku, kieruje do króla Sedecjasza groźbę zawartą w Ez 21, 30-32. Przepowiada upadek i zniszczenie Jerozolimy, a z nią także dynastii Dawida i państwa judzkiego. Jest to kara za niewierność wobec Jahwe. Państwo judzkie odrodzi się dopiero wówczas, gdy przyjdzie władca, który będzie panował sprawiedliwie, czyli Mesjasz. Jest tu pewna modyfikacja w stosunku do proroctwa z Rdz 49, 10. Ezechiel bowiem uważa, inaczej niż autor Rdz 49, 10, że przed przyjściem Mesjasza będzie taki okres, kiedy dynastia Dawida nie będzie istnieć. Nie podtrzymuje więc przekonania autora Rdz 49, 10 o tym, że dynastia Dawida ostoi się do przyjścia Mesjasza⁶⁰

⁵⁸ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 216n.

⁵⁹ Por. J. Gnilka, dz. cyt., s. 66.

⁶⁰ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 217n.

4. Proroctwa z okresu niewoli babilońskiej

Oczekiwanie na wyjątkowego Pomazańca doznało ożywienia, uszczegółowienia i pogłębienia w okresie niewoli babilońskiej, która trwała od 587 do 538 roku przed narodzeniem Chrystusa. Oczekiwanie na Mesjasza wiązało się wówczas z nadzieją na odbudowę monarchii upadłej w 587 roku⁶¹. Wyrazem nadziei mesjańskich jest tekst Pwt 16, 18 – 18, 22. Został on opracowany prawdopodobnie na początku niewoli babilońskiej. Zawarte są tu zasady państwowego życia narodu w nadziei na jego odrodzenie. W odrodzonym Izraelu, obok niezależnego sądownictwa (por. 16, 18 – 17, 13), stanu kapłanów (18, 1-8) i proroków (18, 9-22), ma być także król (17, 14-20). Będzie on ustanowiony spośród wspólnoty Narodu Wybranego. Nie będzie naśladował faraonów w tworzeniu potęgi wojskowej i nie będzie miał przywilejów. Ma wiernie zachowywać Prawo i nie wynosić się ponad współplemieńców, lecz być dla nich bratem. Podobne pragnienie idealnego króla znajdujemy w wielu innych tekstach z okresu niewoli babilońskiej⁶².

a) Proroctwa Ezechiela

Ezechiel przebywał w niewoli wśród rodaków. Zapewniał ich o powrocie do ojczyzny i odbudowie bytu narodowego dzięki zmiłowaniu i potędze Jahwe. W Ez 37, 21-28 Jahwe obiecuje Izraelitom powrót do ziemi ojczystej oraz ich zjednoczenie pod władzą nowego króla. Zapowiadany przez Ezechiela przyszły król ma być władcą posłusznym i wiernym Bogu, w przeciwieństwie do przywódców sprzed niewoli. W rządach ma się on kierować prawością i sprawiedliwością oraz unikać przemocy wobec podwładnych.

W Ez 17, 22-24 jest mowa o odrodzeniu dynastii Dawida ze „świeżej gałązki”. Trudno jednak powiedzieć, czy Prorok ma tu na myśli jakiegoś współczesnego sobie potomka Dawida, czy też takiego, który ma przyjść w przyszłości. W Ez 34, 23-31 Prorok zapowiada przyjście odnowiciela dynastii Dawida, który zjednoczy wszystkie plemiona izraelskie. Jahwe uwolni je od ciemności i zawrze z nimi „przymierze pokoju”, co oznacza życie w bezpieczeństwie i pomyślności. To sam Jahwe ma być Twórcą tej wspaniałej przyszłości. W obrazie Mesjasza u Ezechiela nie ma już marzenia o potędze wojskowej Izraela, jakie się pojawiała w tekstach napisanych przed niewolą, dotyczących idealnego

⁶¹ Por. M. Peter, *Mesjasz*, w: *Katolicyzm A-Z*, red. Z. Pawlak, Poznań 1994, s. 264.
⁶² Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...* dz. cyt., s. 218.

króla i Mesjasza. Zapowiadany przez Ezechiela władca nie będzie prowadził żadnych działań wojennych⁶³ Nie ma tu też tęsknoty za panowaniem króla Izraela nad innymi narodami.

Z okresu niewoli babilońskiej pochodzą inne proroctwa mesjańskie autorów, których imiona nie dochowały się do naszych czasów. Są to: Iz 16, 4b-5; Jr 30, 8n.18-21; 33, 14-26; Oz 3, 5 i Am 9, 11-15. Zawierają one myśli o nawróceniu się narodu po okresie ucisku, a także o jego wierności wobec Jahwe i wobec króla, oraz o odbudowaniu rodu Dawida i życiu w szczęśliwości.

b) Proroctwa Deutero-Izajasza

Deutero-Izajasz działał w ostatnim okresie niewoli, czyli od pierwszych zwycięstw Cyrusa, króla Persów, w 550 roku aż do powrotu z niewoli w 538 roku. W wyroczni z Iz 44, 24 – 45, 7, mówiąc o bliskim powrocie do ojczyzny, autor nazywa króla Cyrusa pomazańcem Jahwe (45, 1) i pasterzem Jahwe (44, 28). Te tytuły przysługują królom z rodu Dawida. Tytuł: „pasterz Jahwe” w Ez 34, 23 i 37, 21-28 odnosi się do nowego Dawida, czyli do Mesjasza. Deutero-Izajasz widzi w Cyrusie władcę, który z woli Boga wybawi Izraela, zgodnie z nadziejami, jakie wiązano z osobą oczekiwanego Mesjasza⁶⁴

Deutero-Izajasz nie odstąpił od mesjańskiej tęsknoty za odnową monarchii Dawida⁶⁵ Trzeba zwrócić uwagę na fakt, że Cyrus nie pozwoliłby na powrót Izraelitów do Palestyny, gdyby spostrzegł, że zamierzają oni odbudować niezależność pod rządami jakiegoś potomka Dawida. W wyroczni z Iz 55, 1-11 Jahwe zapowiada zawarcie nowego, wiecznego przymierza z Izraelem (w. 3). Jest tu najprawdopodobniej myśl o Mesjaszu z rodu Dawida (por. Ez 37, 26; 16, 60). Autor mówi o niezmiennych łaskach dla Dawida (Iz 55, 3; por. 2 Krn 6, 42; Ps 89 [88], 29n). Chodzi tu o wierność dynastii Dawida. Jahwe przyrzekł ją temu królowi w proroctwie Natana. Wieczne przymierze, o którym mowa w Iz 55, 3n, miało być nie tylko dobrem Izraela. Jak wynika z w. 5, ludzie z obcych narodów przyłączą się do Izraela ze względu na Jahwe. Mesjasz jest tu zapowiadany w sposób zawoalowany. Ma on być władcą uniwersalnym w epoce wiecznego przymierza. Będzie budował swoje panowanie na wolnej woli narodów, a nie – jak Dawid – na sile wojska⁶⁶

⁶³ Por. tamże, s. 219; tenże, *Prorocy Izraela...*, dz. cyt., s. 247nn; A. Świderkówna dz. cyt., s. 154.

⁶⁴ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 220nn.

⁶⁵ Por. tenże, *Prorocy Izraela...*, dz. cyt., s. 273n.

⁶⁶ Por. tenże, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 222.

5. Sprawa Zorobabela

Po niewoli nadzieje mesjańskie ożywiły się wokół osoby Zorobabela. Był on księciem z rodu Dawida. W Jerozolimie pełnił funkcję namiestnika perskiego. Kierował pracami przy odbudowie Świątyni jerozolimskiej, zachęcany przez proroków: Aggeusza i Zachariasza. Miała ona stać się miejscem ustanowienia przez Jahwe pokoju (por. Ag 2, 6-9)⁶⁷, który był rozumiany jako ogół dóbr mesjańskich (por. Iz 11, 6-9; Jr 33, 6-9; Za 8, 4n.12).

Teksty z Ag 2, 21-23; Za 3, 8-10; 4, 1-14; 6, 9-15 i Iz 61, 1-11 wskazują na to, że nadzieje mesjańskie wiązano wówczas z osobą Zorobabela. Proroctwo w Ag 2, 21-23 pochodzi z 520 roku. Tekst dotyczy wojny bratobójczej. W jej wyniku potęgi światowe zostaną przez Jahwe doprowadzone do upadku. Wydaje się, że prorok widzi w osobie Zorobabela nowego Dawida, choć nie wspomina o tym wyraźnie. Jahwe nazywa go swoim sługą. Taki sam tytuł otrzymał Dawid (por. 2 Sm 3, 18; 7, 5). Jest on też, jak Dawid, Bożym wybranym (por. 2 Sm 7, 8)⁶⁸

Bóg uczyni z Zorobabela jakby sygnet. Pierścień oznacza władzę. Pod symbolem sygnetu zostaje wyrażona myśl, że Zorobabel zostanie narzędziem władzy nad narodami w ręku Boga. Będzie doznawał od Niego szczególnej opieki. Z sygnetem, noszonym na szyi czy na palcu, zwykle się nie rozstawano (por. Rdz 38, 18. 25; Pnp 8, 6). Jest to zatem również symbol bliskości z Bogiem (por. Jr 22, 24)⁶⁹ Wydawało się więc, że Zorobabel ma urzeczywistnić nadzieje na przyjście idealnego władcy, Mesjasza. Warto zauważyć, że prorok nie przewiduje dla niego żadnych działań wojennych. Widzi w nim władcę pokojowego.

Również prorok Zachariasz uważał Zorobabela za oczekiwanego Mesjasza. W wyroczni z Za 3, 8-10 nadaje mu tytuł „sługi Jahwe”, oraz „Odrośl – Pęd”, co oznacza mającego nadejść Mesjasza⁷⁰ (por. Jr 23, 5; 33, 5; Iz 11, 1; Ez 17, 22). Bóg obiecuje Żydom przebaczenie ich win oraz to, że pod władzą Zorobabela będą wypoczywać pod własnymi winoroślami i figowcami, jak za dobrych czasów Salomona (por. 1 Krl 5, 5)⁷¹

⁶⁷ Por. A. Świderkówna, *Rozmów o Biblii ciąg dalszy*, Warszawa 1996, s. 41n.

⁶⁸ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 223.

⁶⁹ Por. *Pismo święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, wyd. trzecie poprawione, Poznań-Warszawa 1980, s. 1104; A. Świderkówna, *Rozmów o Biblii ciąg dalszy*, dz. cyt., s. 43.

⁷⁰ Por. J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela...*, dz. cyt., s. 287.

⁷¹ Por. tenże, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 223n.

Mesjański tytuł „Pęd” w odniesieniu do Zorobabela występuje też w Za 6,9-15. Prorok daje do zrozumienia, że jest on potomkiem Dawida, który zapewni trwałość królewskiego rodu. Podobne myśli występują w Za 4, 1-14. Występuje tu dwóch pomazańców: Jozue i Zorobabel⁷². Zachariasz widzi w Zorobabelu Mesjasza. Jest przekonany, że dokona on dzieła odbudowy świątyni przy pomocy ducha Jahwe (por. w. 6). To właśnie duch Jahwe miał być, według Iz 11, 1-9, mocą uzdalniającą Mesjasza do wykonania trudnych zadań.

Wypowiedź z Iz 61, 1-11 także pochodzi z czasów Zorobabela. Pomazaniec wyznaje, że jego zadaniem jest głosić dobrą nowinę ubogim, zapowiadać wyzwolenie więźniom, pocieszyć smutnych na Syjonie. Zapowiada pomyślność dla mieszkańców miast, które zostaną odbudowane. Ludzie ci staną się właścicielami dobytku narodów, zyskają powszechną sławę. Obcokrajowcy będą uprawiać ich rolę i paść ich stada. Owa pomyślność będzie wynikiem wiecznego przymierza, zawartego przez Jahwe z Żydami. Będzie ono nagrodą dla Żydów za ich sprawiedliwość i wierność Przymierzu. Cechą pomazańca Bożego jest posiadanie ducha Jahwe. Jest to postać władcy, na co wskazuje zamiar wypuszczenia więźniów, a także związek z zawarciem Wiecznego Przymierza⁷³

Upokorzenie dynastii Dawida było próbą wiary dla narodu izraelskiego. Próba ta trwa również po niewoli, kiedy dokonuje się odnowa Izraela. Nadzieje na wskrzeszenie dynastii, które były na krótko ożywione przez Zorobabela, szybko jednak minęły. Zorobabel nie otrzymał korony. Nigdy też Mesjasz-król nie stanie na czele narodu żydowskiego⁷⁴

6. Pieśni o Słudze Jahwe

Pieśni o Słudze Jahwe pochodzą prawdopodobnie z okresu po powrocie z niewoli babilońskiej. Znajdujemy je u Deutero-Izajasza w Iz 42, 1-9; 49, 1-12; 50, 4-11; 52, 13-53, 12⁷⁵. Postać Sługi Jahwe jest bardzo tajemnicza. Został on wybrany przez Jahwe i obdarowany Jego duchem (por. 42, 1). Jego posłannictwo dotyczy nie tylko Izraelitów,

⁷² Por. A. Świderkówna, *Rozmów o Biblii ciąg dalszy*, dz. cyt., s. 45n.

⁷³ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 224.

⁷⁴ Por. P. E. Bonnard – P. Grelot, art. cyt., s. 468.

⁷⁵ Szerzej na temat problematyki tych pieśni patrz: L. Stachowiak, *Księga Izajasza II: 40-66. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 1996, s. 343-354.

ale także innych narodów. Pierwszych ma podźwignąć, zgromadzić z rozproszenia i nawrócić (por. 59, 5n). Dla drugich ma być nauczycielem (por. 42, 4; 49, 1n), światłością, wybawcą (por. 42, 6n; 49, 6), a także pośrednikiem między nimi a Bogiem (por. 42, 6; 49, 8). Będzie się odznaczał niezwykłą łagodnością (por. 42, 2n), pokorą (por. 53, 7) i wytrwałością (por. 42, 4). Dzięki niemu zbawienie Jahwe dosięgnie krańców ziemi (por. 49, 6). Będzie on cierpiał i poniesie śmierć za grzechy ludzi (por. 50, 6; 53, 3-12), choć sam nie ma żadnej winy. Autor zdaje się zakładać jego zmartwychwstanie, ponieważ pisze, że po śmierci zostanie wywyższony, będzie długo żył i w nagrodę za swe czyny otrzyma od Jahwe tłumy (por. 52, 13-15; 53, 10-12).

Idea mesjańska Starego Przymierza osiągnęła w tych pieśniach szczyt rozwoju. Po raz pierwszy Mesjasz staje się zbawcą nie tylko Izraela, ale wszystkich narodów. Osiągnie to nie przez potęgę militarną, ale dzięki bohaterstwu głoszenia nauki religijnej, jej wartości, oraz dzięki ofierze ze swego życia, którą złoży za grzechy ludzkie. Nie jest on tu śmiertelnym władcą, który wznowi panowanie rodu Dawidowego. Po raz pierwszy występuje on jako król, który będzie panował bez końca po swoim zmartwychwstaniu nad tłumami przydzielonymi mu przez Jahwe⁷⁶

7. Najmłodsze teksty mesjańskie

Najmłodsze teksty mesjańskie pochodzą z V–II wieku przed narodzeniem Chrystusa. Są to teksty: Ne 6, 6n; Ml 3, 1; Za 9, 9n; 12, 7n; 12, 9 – 13, 1; 13, 7-9; Dn 2,31-45; 7, 1-28.

W V wieku przed Chrystusem nadzieje mesjańskie były związane z Nehemiaszem. Był to prawdopodobnie książę z rodu Dawida. Pełnił obowiązki namiestnika perskiego w Jerozolimie. Zabiegał o dobro narodu. Urywek z Ne 6, 6n jest odpisem listu, w którym perski namiestnik Samarii, Sanballat, zarzuca Nehemiaszowi, że według pogłosek dąży on do godności królewskiej oraz że kazał prorokom ogłosić się królem. Nehemiasz dementuje te pogłoski. Jednak jego dążenie do godności królewskiej jest możliwe, biorąc pod uwagę jego pochodzenie z rodu Dawida oraz mesjańskie oczekiwania Izraela. Nie mógł się przyznać do stawianych mu zarzutów, ponieważ zostałyby usunięty ze stanowiska namiestnika, a co za tym idzie, byłby po-

⁷⁶ Por. J. S. Synowiec. *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 225n.

zbawiony możliwości służenia rodakom. Nie mógłby zabiegać o odbudowę monarchii rodu Dawida.

Nehemiasz jest, być może, owym tajemniczym „aniołem przymierza” w proroctwie z Ml 3, 1. W swojej działalności Nehemiasz wystąpił jako odnowiciel Przymierza między Jahwe a wspólnotą narodową, która podlegała jego władzy. Wiadomo bowiem, że odnowicielem Przymierza miał być król, który wznowi panowanie dynastii Dawida, czyli Mesjasz (por. Ez 34, 23-31; 37, 21-28; Iz 42, 6; 49, 8; 55, 3)⁷⁷

W Za 9, 9n Deutero-Zachariasz z IV wieku przed Chrystusem pociesza mieszkańców Jerozolimy. Przeszli oni około 332 roku spod władzy Persów pod władzę Greków, w wyniku zwycięstw Aleksandra Wielkiego. Nadal brakuje im wolności. Prorok obiecuje im przyście Mesjasza. Wjedzie on do Jerozolimy na ośleciu, jako sprawiedliwy król⁷⁸ Będzie się wywodził nie spośród możnych, lecz spośród ubogich Jahwe, czyli tych, którzy pokładali nadzieję w Bogu. Ta idea jest zawarta po raz pierwszy w tekstach mesjańskich. Ogłosi on pokój nie tylko Izraelowi, ale wszystkim narodom. W tej postaci znajdujemy wyraźnie podobieństwo do Sługi Jahwe z *Księgi Izajasza*. Prorok stwierdza, że Mesjasz będzie panował „od morza do morza, od brzegów Rzeki aż po krańce ziemi” (Za 9, 10). Nawiązuje tu do Ps 72 [71], w którym autor pragnie, aby król Syjonu władał terytorium jeszcze większym niż imperium Salomona. To pragnienie miało się urzeczywistnić dzięki Mesjaszowi⁷⁹

Proroctwa z Trito-Zachariasza: Za 12, 7n; 12, 9 – 13, 1; 13, 7-9, pochodzą z pierwszej połowy III wieku przed Chrystusem. W Za 12, 7n prorok wyraża nadzieję, że Jahwe wyniesie królewski ród Dawida. Kontekstem jest tu zapowiadane przyszłe ocalenie i wywyższenie Jerozolimy (por. 12, 1 – 13, 6). W Za 12, 9 – 13, 1 znajdujemy zapowiedź zmiany postawy rodu Dawida i mieszkańców Jerozolimy wobec tajemniczej osoby „tego, którego przebili” (w. 10). Jest to prawdopodobnie zapowiedź cierpiącego Mesjasza. Wyrażenie: „ten, którego przebili”, wyraźnie przypomina Sługę Jahwe z pieśni Deutero-Izajasza. Jednak uwaga Trito-Zachariasza skupiona została na zbawieniu Izraela, a nie jak w pieśniach o Słudze Jahwe, gdzie prorok ma na myśli zbawienie wszystkich narodów⁸⁰

⁷⁷ Por. tamże, s. 226.

⁷⁸ Por. A. Świderkówna, *Rozmowy o Biblii*, dz. cyt., s. 155.

⁷⁹ Por. J. Gnilka, dz. cyt., s. 67; J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela...*, dz. cyt., s. 345.

⁸⁰ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 226nn.

W Za 13, 7-9 Jahwe oświadcza, że uderzy w pasterza, czyli w przywódcę Izraelitów. Doprowadzi w ten sposób do ich rozproszenia. Ocalała reszta, tylko trzecia część, po oczyszczeniu, zawrze z Bogiem nowe przymierze. Owym pasterzem jest prawdopodobnie Sługa Jahwe, Mesjasz. Jest on w tej wyroczni związany tylko z przysłymi losami Izraela.

Ostatnie teksty mesjańskie Starego Testamentu pochodzą z II wieku przed Chrystusem. Są to: Dn 2, 1-45 i 7, 1-28.

W haggadzie Dn 2, 1-45 prorok chce przekazać pouczenie religijne. Król babiloński, Nabuchodonozor, ogląda we śnie posąg, którego poszczególne części oznaczają potęgi, które pojawiły się na Wschodzie między VI wiekiem przed Chrystusem a powstaniem *Księgi Daniela*: państwo babilońskie, królestwo Medów i Persów, królestwo Aleksandra Wielkiego oraz dynastie hellenistyczne, panujące po upadku imperium Aleksandra Wielkiego. Podczas widzenia odrywa się kamień i uderza w ten posąg, krusząc go na drobne kawałki. Ów kamień stał się wielką górą, wypełniając całą ziemię (por. w. 34n). Symbolizuje on królestwo założone przez Boga. Obejmie ono całą ziemię i będzie trwać wiecznie, nie tak, jak przemijające potęgi doczesne. Jak wynika z w. 37n, głowa ze złota oznacza nie tylko państwo babilońskie, ale również jego władcę, Nabuchodonozora. Taką podwójną symbolikę mają też inne elementy. Stąd kamień oznacza nie tylko królestwo Boże, ale też jego władcę, czyli Mesjasza oczekiwanego przez Izraelitów⁸¹

W Dn 7, 1-28 myśli o królestwie Bożym są wyrażone w sposób pełniejszy. Z Dn 7, 22. 27 dowiadujemy się, że będzie to królestwo „świętych Najwyższego” Chodzi o wyznawców Boga, którzy będą wiernie przestrzegać Prawa. Dn 7, 1-28 – to apokalipsa, opowiadanie z wykorzystaniem fikcyjnych przepowiedni, pełnych symboli. Opisując zdarzenia z przeszłości, autor zapowiada, że nadejdzie dzień sądu ostatecznego oraz pomyślność związana z czasami przyszłymi⁸²

W tym fragmencie znajduje się opis sceny przekazania władzy nad narodami przez Starca, wyobrażającego Boga. Władzę tę otrzymuje „jakby Syn Człowieczy”, który symbolizuje tu królestwo „świętych Najwyższego” oraz jego władcę, czyli Mesjasza. Syn Człowieczy przybywa na obłokach niebieskich (por. 7, 13)⁸³ W tym stwierdzeniu

Por. tenże, *Prorocy Izraela...*, dz. cyt., s. 361nn.

⁸² Por. tenże, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 228n.

⁸³ Por. R. Rubinkiewicz, art. cyt., s. 29 nn; E. Galbiati – A. Piazza, dz. cyt., s. 332n; A. Świderkówna, *Rozmowy o Biblii*, dz. cyt., s. 156.

autor daje do zrozumienia, że królestwo „świętych Najwyższego” oraz jego władca będą dziełem Boga. Będą one czymś zasadniczo różnym od królestw i władców, które symbolizują cztery bestie. Te ostatnie wyłoniły się z morza, symbolizującego moce przeciwne Bogu i ludziom. Królestwo mesjańskie, według tego proroctwa, ma być wolne od złych zamiarów i ucisku wobec innych narodów. Ma ono raczej stanowić społeczność, w której narody pogańskie przyłączą się do Izraela i razem z nim staną się wiernymi wyznawcami Boga⁸⁴

Podsumowanie

Mesjanizm starotestamentowy to zjawisko dynamiczne. Jego idea ulegała przeobrażeniom w zależności od doświadczeń historycznych Izraela oraz od świadomości religijnej autorów wypowiedzi mesjańskich. Wiązało się z nim oczekiwanie lepszej przyszłości. Historyczni władcy Izraela nie spełniali oczekiwań narodu wybranego. W związku z tym Izraelici oczekiwali na władcę idealnego, Mesjasza, doskonałego króla z rodu Dawida, który byłby w stanie zaspokoić ich nadzieje.

Proroctwa: Natana (1 Sm 7, 1-16; 1 Krn 17, 1-14), Balaama (Lb 24, 3-9. 15-19) oraz błogosławieństwo Jakuba (Rdz 49, 8-12) zawierają ideę króla idealnego, jakiego widzieli Izraelici w Dawidzie i w Salomonie. Pierwszy z nich podporządkował sobie obce narody, zapewniając Izraelitom bezpieczeństwo. Pod rządami drugiego cieszyli się pomyślnością. Podobny ideał króla znajduje się w Psalmach mesjańskich (Ps 2; 110 [109] i 72 [71]). Następcą Dawida ma pokonać zbuntowanych nieprzyjaciół z pomocą Jahwe; zapewnić narodowi pokój i troszczyć się o sprawiedliwość. Obszar jego państwa ma być większy niż pod rządami Salomona⁸⁵. Z tego ideału króla, wytworzonego przez Izraelitów, rodzi się wiara w nadejście Mesjasza, idealnego władcy.

Najbardziej znamienne teksty mesjańskie skupiają się w księgach prorockich Starego Testamentu⁸⁶. Według proroctw Izajasza (8, 23b – 9, 6; 11, 1-9; 32, 1-5) z VIII wieku przed Chrystusem, Mesjasz umocni tron i królestwo Dawida. Wyzwoli tereny państwa izraelskiego, zajęte przez Asyrię w 734 i 732 roku przed Chrystusem. Zaprowadzi pokój i zgodę na Syjonie. Dokona tego dzięki łaskawości Jahwe. Będzie posiadał takie dary ducha Jahwe, jak: mądrość, rozum, zaradność,

⁸⁴ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 230n.

⁸⁵ Por. tamże, s. 232n.

⁸⁶ Por. E. Galbiati – A. Piazza, dz. cyt., s. 305n.

męstwo, znajomość i bojaźń Boga. U Izajasza nie ma idei podboju innych narodów.

Proroctwo Micheasza (5, 1-5), również z VIII wieku przed Chrystusem, zawiera myśl, że Mesjasz będzie chronił naród przed najeźdźcami i troszczył się o jego pomyślność. Nie tylko odeprze atak Asyrii, ale również zawładnie jej ziemią. Sto lat później Jeremiasz (23, 5n) wskazuje na bezpieczeństwo, jakie Mesjasz zapewni narodowi. Nie ma tu także mowy o jego panowaniu nad innymi narodami.

Nadzieje mesjańskie na władcę z rodu Dawida wiązano również po 587 roku przed Chrystusem, czyli po upadku królestwa judzkiego i dynastii Dawidowej. Izraelici oczekiwali na Mesjasza, kierując się wiarą w Boga, jako Pana dziejów, który darzy ich łaskawością, choć ocenia ich postępowanie i karze za niewierność. W czasie niewoli babilońskiej Ezechiel (34, 23-31; 37, 21-28; 29, 21) mówi o Mesjaszu jako nowym Dawidzie, który odnowi jego dynastię i zjednoczy naród. Będą się do niego garnąć inne narody, szukając przyjemności pod jego rządami. Podobne idee głosili inni nieznani prorocy z okresu niewoli (por. Iz 16, 4b-5; Jr 30, 8n.18-21; 33, 14-26; Oz 3, 5).

Proroctwa z roku około 520: Ag 2, 21-23 i Za 3, 8-10; 4, 1-14; 6, 9-15 zdają się wskazywać na Zorobabela jako odnowiciela dynastii Dawida. Nie ma w nich idei działań wojennych. Współczesne im proroctwo z Iz 61, 1-11 zawiera dodatkowo myśl, że w czasach mesjańskich Izraelici przejmą bogactwa obcokrajowców, a ci będą u nich wyrobnikami⁸⁷ Widzenie z Za 4, 1-14, dotyczące świecznika i dwóch oliwek, wyjaśnia anioł. Świecznik jest symbolem obecności Jahwe. Oliwki zaś to dwaj pomazańcy. Chodzi tu o księcia i arcykapłana. Księciem jest Zorobabel z rodu Dawidowego. Został on ustanowiony namiestnikiem króla perskiego w Jerozolimie. Arcykapłanem zaś pełniącym ten urząd jest Jozue. Charakterystyczną rzeczą jest to, że obok namaszczonego księcia pojawia się namaszczony kapłan⁸⁸ Wynika stąd przekonanie, że zarządzanie państwem potrzebowało kapłańskiego dopełnienia. Zjawisko takie miało miejsce w przeszłości (por. Ps 110 [109], 4). Można też wskazać na tekst z Lb 27, 15-23 i 20, 28, w którym opisano, jak Mojżesz ustanawia Jozuego i Eleazara, księcia i kapłana⁸⁹ Owa idea dwóch namaszczonych: króla i kapłana, będzie miała swoje następstwa w późniejszych oczekiwaniach mesjańskich.

⁸⁷ Por. J. S. Synowiec. *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 232nn.

⁸⁸ Por. A. Świderkówna. *Rozmów o Biblii ciąg dalszy*, dz. cyt., s. 45n.

⁸⁹ Por. J. Gnilka, dz. cyt., s. 68.

W pieśniach o Słudze Jahwe Mesjasz jest zbawcą wszystkich narodów. Poprzez swoje niewinne cierpienie odpokutuje On za grzechy Izraela i innych narodów (Iz 42, 1-9; 49, 1-12; 50, 4-11; 52, 13 – 53, 12). Tekst z Ne 9, 6-9 sugeruje, że odnowicielem dynastii Dawida w V wieku chciał zostać Nehemiasz. Około 332 roku przed Chrystusem Deutero-Zachariasz po raz pierwszy wskazuje, że Mesjasz będzie pochodził spośród ubogich (zob. Za 9, 9n). U Trito-Zachariasza, w pierwszej połowie III wieku, który mówi o cierpiącym Mesjaszu, nie występuje myśl o zbawieniu wszystkich narodów (por. Za 12, 9-13; 13, 7-9). Ideę Mesjasza jako uniwersalnego władcy oraz wiecznego królestwa wiernych Jahwe z Izraela i wszystkich narodów znajdujemy w Dn 2, 31-35 i 7, 1-28.

Dość radykalna sekularyzacja idei Mesjasza nastąpiła w okresie Machabejskim. Oczekiwano na restytucję politycznego władcy. Wiązało się to z nadziejami doczesnego królestwa. Wyrazem tych doczesnych oczekiwań miało być odrodzenie religii i zachowanie Przymierza (por. 1 Mch 2, 27nn)⁹⁰

We wszystkich prorocत्वach mesjańskich zapowiadane jest przyjście nowego władcy. Nie otrzymuje on jednak tytułu Pomazańca. Punktem wyjścia jest tekst z 2 Sm 7. Fundamentem ustanowienia dynastii Dawidowej jest słowo Boże. Zapowiadany jest zawsze władcą, nie zawsze jednak nadaje mu się wyraźnie tytuł króla. Jego przyjście jest oczekiwane w przyszłości. W omawianych prorocत्वach daje się zauważyć tęsknotę za idealnym królem. Ma ona swoje źródło w rozczarowaniu z powodu niekompetencji królów z dynastii Dawidowej, co sprowadzało wiele cierpień⁹¹

W Iz 11 znajdujemy wyraz dystansowania się od tej dynastii. Prorok mówi o oczekiwaniu nowego władcy z rodu Jessego. Micheasz zaś wskazuje na Betlejem, nie mówiąc o dynastii Dawida. Jest to wyraz oczekiwania na powtórzenie wzoru dawnego wybrania Dawida (por. Mi 5). Prorocy (Iz 9 i 11 oraz Mi 5) podkreślają, że nowy władca przyniesie zbawienie. Ma to być zbawienie powszechne, obejmujące także narody pogańskie (por. też Za 9). Wskazano jednak, że tym, który dokona oczekiwanego zbawienia, będzie Bóg. Dlatego działaniem zapowiadanego władcy powinien towarzyszyć Duch Boży (por. Iz 9; Jr 23). Za czasów owego idealnego króla ma zapanować

⁹⁰ Por. C. Bartnik, dz. cyt., s. 161.

⁹¹ Por. J. Gnilka, dz. cyt., s. 68n.

powszechny pokój. Wskazano też na pokój wśród zwierząt. Nie jest to realnie możliwe. Zatem można przypuszczać, że w tym wątku utopijnym chodzi o zbawienie eschatologiczne. To ono jest przedmiotem oczekiwania ludzi⁹².

Jak wynika z przeanalizowanych tekstów, tytuł Mesjasz był niewyraźny i wieloznaczny⁹³. Jednak oczekiwanie na Mesjasza zajmuje bardzo ważne miejsce w Starym Testamencie. Obietnice te nie sprowadzają się do marzeń o odzyskaniu doczesnej świetności Izraela. Mesjanizm w Starym Testamencie dotyczy również założenia królestwa Bożego, wskazując na sprawcę zbawienia w osobie Sługi Jahwe i Syna Człowieczego. Nie jest sprawą łatwą skoordynowanie tych danych z oczekiwaniem na Mesjasza⁹⁴.

Mesjanizm w Starym Testamencie jest zjawiskiem niezwykłym. Nie posiada precedensu w historiach innych religii. Mesjanizm stanowi centralną ideę Pisma Świętego. Przybiera różne formy, zależnie od okresu w dziejach narodu wybranego⁹⁵. Jest on nie tyle dziełem geniuszu izraelskiego, co raczej nadprzyrodzonego Bożego charyzmatu. Ma on swoje zasadnicze źródło w Bogu. Idea mesjanizmu prowadzi do Boga i do poznania Tego, którego Bóg posłał celem zbawienia ludzi, czyli do Jezusa Chrystusa⁹⁶. To Bóg tak pokierował myślami, wypowiedziami i czynami ludzi ze Starego Testamentu, aby poprzez nie zapowiedzieć życie i czyny Chrystusa, opisane w Nowym Testamencie⁹⁷. Wszelkie dwuznaczności prorocत्व starotestamentowych usuwa dopiero przyjście Jezusa i Jego nauczanie.

Mesjańskie nadzieje, w czasach bliskich narodzeniu Jezusa z Nazaretu były związane z różnymi obrazami. Składał się na nie wizerunek idealnego króla z rodu Dawida, długo oczekiwanego przez proroków, królewskiego Mesjasza czasów ostatecznych, Mesjasza kapłańskiego, którego opis znajdujemy w rękopisach znad Morza Martwego, idealnego Sługi Jahwe i obraz Syna Człowieczego z *Księgi Daniela*⁹⁸.

Biorąc pod uwagę starotestamentowe wypowiedzi dotyczące osoby Mesjasza, należy stwierdzić, że Izraelici w ciągu wieków rozmaicie go sobie wyobrażali. Wizerunek Mesjasza był uzależniony od sytuacji

⁹² Por. tamże, s. 69.

⁹³ Por. M. Bednarz, dz. cyt., s. 140.

⁹⁴ Por. P. E. Bonnard – P. Grelot, art. cyt., s. 469.

⁹⁵ Por. E. Galbiati – A. Piazza, dz. cyt., s. 174, 319.

⁹⁶ Por. S. Łach, *Mesjanizm...*, dz. cyt., s. 24.

⁹⁷ Por. tamże, s. 15.

⁹⁸ Por. A. Świderkówna, *Rozmowy o Biblii*, dz. cyt., s. 156.

politycznej danego okresu dziejów oraz od świadomości religijnej narodu wybranego⁹⁹

Pojęcie Mesjasza trzeba rozumieć szeroko, nie tylko jako króla, ale też jako kapłana, proroka, pośrednika. Jest to centralna postać ludzkości. Ze względu na doczesne rozumienie tego tytułu lub ewentualne błędne reakcje otoczenia, Jezus początkowo unika tego określenia w stosunku do swojej osoby. Przyjmuje postawę pełną rezerwy. Stąd Marek Ewangelista podkreśla znaczenie owego sekretu mesjańskiego. Działo się tak ze względu na brak przygotowania uczniów, którzy rozumieli ten tytuł w relacjach doczesności. Dopiero w odpowiednim czasie Jezus zaakceptował ów tytuł (por. Mk 14, 53-65; Mt 11, 5; 16, 18-20; 21, 9; 22, 41-46 par.; Łk 4, 41; J 4, 25n)¹⁰⁰ Uczniowie zaś byli w stanie zrozumieć jego właściwe znaczenie dopiero po zmartwychwstaniu Chrystusa. „Czyż Mesjasz nie miał tego cierpieć, aby wejść do swej chwały?” (Łk 24, 26). Nie ma tu już mowy o chwale doczesnej. „W imię Jego głoszone będzie nawrócenie i odpuszczenie grzechów wszystkim narodom” (Łk 24, 47)¹⁰¹

⁹⁹ Por. J. S. Synowiec, *Oto twój król przychodzi...*, dz. cyt., s. 8.

¹⁰⁰ Por. C. Bartnik, dz. cyt., s. 175.

¹⁰¹ Por. P. E. Bonnard – P. Grelot, art. cyt., s. 470.